

**СОЦІАЛЬНО-ІСТОРИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ РЕФОРМ У СИСТЕМІ ВИЩОЇ ОСВІТИ
РЕСПУБЛІКИ ТУРЕЧЧИНИ (ДРУГА ПОЛОВИНА ХХ – ПОЧ. ХХІ СТ.)**

У статті розглянуто соціально-історичні передумови реформ в системі вищої освіти Республіки Туреччини (друга половина ХХ – поч. ХХІ ст.); проаналізовано дисертаційні дослідження з проблеми дослідження. Представлено структуру державної освіти Туреччини. Виділено найбільш значущі передумови розвитку вищої, середньої та початкової освіти Туреччини: історичні, соціально-політичні, соціокультурні. Здійснено характеристику розвитку університетської науки в Туреччині, визначено основні критерії сучасної моделі турецької вищої школи. Розглянуто проблеми якості підготовки вчителя зорієнтовані на освітні реформи Туреччини.

Ключові слова: система вищої освіти Республіки Туреччина, передумови розвитку вищої освіти, історичні, соціально-політичні, соціокультурні передумови реформ в системі вищої освіти.

Вступ та постановка проблеми. На сучасному етапі входження України у європейський простір особливу зацікавленість у вітчизняних науковців педагогічної галузі науки викликає досвід реформування освіти Турецької Республіки – країни, яка не будучи членом ЄС бере активну участь у Болонському процесі. Самобутність Турецького реформування пов'язана з державною політикою амбівалентності релігійних устроїв та засад громадянського суспільства [7, с. 259-281], адже до цього часу жодній мусульманській країні не вдавалось так гармонічно увійти до європейських освітніх традицій. Тому й не дивно, що Туреччина приєдналася до Болонського процесу ще в 2001 році, а місцеві дипломи випускників вищих навчальних закладів визнаються університетами ЄС та США.

Туреччина, як і Україна, орієнтована на підвищення конкурентоспроможності та формування інноваційного суспільства на основі взаємодії науки, освіти і виробництва, відчуває сильний вплив загальноєвропейських інтеграційних тенденцій і характеризується пошуком оптимальної відповідності між сформованими традиціями і новими вимогами, пов'язаними з входженням в європейський освітній простір. Туреччина є єдиною мусульманською країною, яка бере участь у створенні європейського освітнього простору (з 2001 р.). Будучи зацікавленою, з одного боку, у збереженні власної національної та культурної ідентичності, і з іншого – в оптимальному використанні досвіду європейських країн у модернізації вищої школи, Туреччина накопичила досвід вирішення пов'язаних із загальним контекстом проблем, який становить великий інтерес і для України.

Упродовж останніх років серед наукових досліджень особливостей Турецької освіти слід згадати праці К. Салімової, яка розглядала історію розвитку шкільної справи, де релігійне виховання і навчання поєднано з становленням світської державної системи освіти, основними рисами якої є обов'язковість, демократичність та безкоштовність [3, с. 107-114]; роботи С. Сапожникова, у яких здійснено історичний аналіз системи підготовки педагогічних кадрів, становлення й розвиток системи доузівської освіти, здійснено огляд та структурний аналіз реформування державних освітніх послуг у сучасній Турецькій Республіці, як країни члена Чорноморського економічного співтовариства [4, с. 82-88].; дисертаційне дослідження «Загальна та професійна освіта Туреччини: (Проблеми, становлення та розвиток) (1995 р.) Сойлемез М. , в якому розкрито генезис загальної та професійної освіти як підсистеми цілісної турецької національної системи освіти, виявив вплив соціально-економічних, політичних умов турецького суспільства на розвиток загальної та професійної освіти; дисертаційне дослідження С. Усманової, яка порівнювала багаторівневі моделі сучасної освіти України та Туреччини, зокрема аналізуючи різні механізми отримання ступенів «бакалавр», та «магістр», а також підготовку наукових та педагогічних працівників вищої освіти [6, с. 208-213]; роботи турецьких науковців (С.Алкен, С.Оцдемур, Х.Тюзун та ін.)

Метою цієї статті, як складової нашого дослідження є визначення основних історико-педагогічних передумов реформування вищої педагогічної освіти Туреччини в умовах євроінтеграційних процесів.

Аналіз останніх досліджень. Проаналізовані нами історичні, релігієзнавчі та історико-педагогічні джерела створюють підґрунтя для вивчення проблеми підготовки вчителя в Республіці Туреччина та надають можливість визначити основні передумови освітніх реформ, що відбуваються в умовах інтеграційних процесів.

Починаючи з 1923 року в Туреччині відбулися дуже важливі соціальні, економічні, політико-правові та культурні, в тому числі і в галузі освіти, зміни. На зміну ідеології «османізму» прийшла ідеологія «тюркізму», яка проникла і в школу. Діяльність Мустафи Кемалю Ататюрка стає підґрунтям освітніх реформ.

Для проведення реформ у системі освіти Мустафа Кемаль запросив до Туреччини Джона Дьюї, відомого американського педагога, філософа та громадського діяча.

У 1924 році Д. Дьюї відвідав Туреччину, на той час відсоток не грамотного населення був дуже великим, саме тому створення сучасної системи освіти стало питанням виживання молодшої Республіки. У своєму звіті Д. Дьюї зазначав, що освіту, перш за все, слід розглядати як внесок в молоде покоління, від якого залежить майбутнє країни [1, с. 27]. Постало питання виживання турецького населення.

Туреччина, відмовившись від арабської графіки, перейшла на графіку на основі латинського алфавіту. Із конституції були видалені посилання на іслам як на офіційно прийняту в країні релігію. Навчання стало світським. Мустафа Кемаль здійснив безліч поїздок по віддаленим місцям, де сам навчав населення грамоті, за це його почали називати «Першим вчителем Республіки».

Отже, до соціально-політичних передумов реформ у др. пол. ХХ – поч. ХХ ст., на нашу думку, слід віднести становлення нормативно-правової бази освітньої галузі Республіки Туреччини.

Після прийняття нових законів у країні спостерігається тенденція до різкого зростання грамотних людей та відсутність спеціально підготовлених педагогічних працівників. Найбільш значущими передумовами реформ у Туреччині можна вважати соціокультурні, а саме: зростання освітніх запитів місцевого населення та розширення прав жінки у турецькому суспільстві.

Реформи, здійснені під керівництвом Ататюрка, з одного боку, сприяли досягненню жінками цивільних прав, з іншого – багато в чому забезпечили перебудову турецького суспільства. Жінки отримали можливість брати активну участь у таких важливих сферах, як освіта і політика, ділове життя. Держава за допомогою політики рівності статей підтримувала їх участь у всіх сферах суспільного розвитку.

Отже, у числі найважливіших реформ, запропонованих Ататюрком, що безпосередньо вплинули на становище турецької жінки, є: Закон про освіту «Tevhidî Tedrisat Kanunu» (1924), що забезпечував жінкам можливість навчатися разом з чоловіками; Закон про зовнішній вигляд «Kyafet Kanunu» (1925); Цивільний кодекс «Türk Medenî Kanunu» (1926), кардинально змінив правовий статус жінок і зрівняв її в правах з чоловіками.

Реформи, проведені Ататюрком, зіграли важливу роль у боротьбі з неграмотністю, феодалними пережитками, особливо щодо жінок. Проте, перетворення не торкнулися глибин соціально-економічної структури суспільства і тому лише частково змінили статус жінок. Реформи сприяли поширенню ідеалів рівності в суспільній свідомості жінок, долучивши їх до суспільно діяльності.

Освіта поступово стала мати національне забарвлення: при вивченні історії, мови та літератури встановлювались національні зв'язки. Серйозне значення надавалося освіті народу, в тому числі і жіночій освіті. Разом з тим політичний тиск з боку держави був дуже сильний. Уряд проводив свої реформи, спираючись на військову силу, насаджуючи в школах тоталітарну ідеологію. Існувала одна єдина партія – Республіканська народна партія (РНП). Таке положення тривало до Першої Світової війни. Після війни заглибилися міжнародні взаємини, збільшився обмін інформацією. Одночасно зросло невдоволення однопартійною системою. Нарешті, була створена Партія Демократії (ПД).

На цьому етапі основними принципами національної освіти були: загальність і рівноправність; обов'язковість (базової освіти); безперервність; демократизм; Ататюркізм [5, С. 10].

Для реалізації цих принципів був необхідний єдиний план, який був прийнятий в кінці правління Демократичної партії. У цьому плані підкреслювалося, що в Турецькій Республіці, обов'язком держави є: забезпечення економічного, соціального і культурного прогресу, першочергове спрямування інвестицій на потреби суспільства, складання планів розвитку. Після військового перевороту 1979 року в Туреччині були скорочені інвестиції в сферу освіти. Але це тривало не довго, були проведені повторні вибори, на яких перемогла Партія Вітчизни. Творцем і лідером цієї партії був Тургут Озал, який залишив помітний слід у політичному, економічному та культурному житті Туреччини за роки свого правління (1971-1993 рр.).

На освіту було виділено великі кошти з державного бюджету. Дуже швидко зросла кількість учнів дітей в початкових і середніх школах, професійних ліцеях, коледжах і в університетах. Якщо до 1975 р. число університетів в Туреччині не перевищувало 18, то в результаті реформи освіти до 1993 року кількість університетів зросла до 57. Спостерігається тенденція до зростання кількості приватних шкіл, різних ліцеїв та курсів підготовки до вступу в університет.

Однак, незважаючи на ці та інші позитивні заходи, прийняті в період правління Тургута Озала, в Туреччині не вирішені всі проблеми навчання і виховання, а саме: зростання кількості учнів відстає (пропорційно) від зростання населення; не вирішено економічні

труднощі освітніх установ; не вирішена проблема нестачі вчителів; не створені робочі місця для випускників професійних і технічних шкіл; державні школи не володіють тим науково-матеріальним потенціалом, який є в приватних школах [5].

Політика та стратегія національної освіти визначаються в урядових програмах, Конституцією Республіки Туреччини, законами про освіту, а також в заповітах Ататюрка. По «Основному закону про народну освіту» № 1739 народна освіта має два основні напрями: «організовану освіту» і «загальнодоступну освіту». Організована освіта являють собою всю шкільну та професійну освітню систему Туреччини, яка складається з чотирьох ступенів – дошкільної, початкової, середньої (середньої спеціальної) і вищої освіти. Важливими структурними підрозділами загальнодоступної освіти в країні є Центри народної освіти і Центри наставництва. До діяльності залучаються люди вікової групи 14-44 років з метою навчання грамоти.

Отже, найбільш значущими передумовами ми вважаємо соціокультурні, а саме: розвиток вищої, середньої та початкової освіти Туреччини.

Основою освітніх реформ у Туреччині стало структурування та уніфікація вищої школи, шляхом приєднання закладів не університетського типу (інститути, коледж тощо) до університетів, в результаті чого було значно зменшено загальну кількість ВНЗ, а самі університети безпосередньо перетворено на потужні інтегровані навчальні та наукові центри. Система оцінювання у вищій школі Туреччини відбувається за Європейською кредитно-модульною системою ECTS (AKTS).

Система державного управління закладами освіти країни є централізованою та здійснюється Міністерством національної освіти, до складу якого входять центральне представництво (Міністерський офіс (апарат управління), Рада з вищої освіти та дисципліни – «YÖK»), Головні службові відділи, Консультативні та контрольні відділи, а також допоміжні підрозділи та інституції які утворено при сприянні безпосередньо міністра, наприклад, – Центр професійних і технічних освітніх досліджень та розвитку або Рада з координації проектів. Зазначимо, що різні регіональні та місцеві представництва державного управління освітою діють у 81 провінції та 922 районах. Окрім того, існує й зарубіжне представництво – у 39 країнах світу а також інституції – філії (Адміністративна колегія, Національна освітня академія тощо) [2, С. 88-93].

Великим гуманітарним здобутком країни є значне фінансування галузі освіти, рівень, якого складає 10 відсотків від загального державного бюджету. Натомість, окрім щорічних державних субсидій, університети створюють власні позабюджетні джерела доходу, такі як дослідні проекти, консультаційні послуги, служби з охорони здоров'я і створення дочірніх підприємства (ферм, рибних господарств, друкарень – служб тощо). Весь прибуток від такої діяльності надходить до спеціальних фондів, організація і використання яких регулюються і контролюються виключно самими університетами.

Позитивним дослідом реформування галузі освіти є розвиток університетської науки. У цьому напрямку Туреччина є наочним прикладом для наслідування в Україні. Відповідно до звіту «Знання, мережі і країни: глобальне наукове співробітництво в XXI столітті» (Knowledge, networks and nations: Global scientific collaboration in the 21st century) Туреччина поліпшила свою наукову діяльність, яка за темпами розвитку конкурує з Китайською Народною Республікою, практично вдвічі випередивши Великобританію за кількістю публікацій у рецензованих журналах.

Основними характеристиками сучасної моделі турецької вищої школи є наступні:

- домінуюча роль держави в управлінні вищою школою, що виражається в централізації, обмеженні академічної свободи та автономії ВНЗ, домінування державного сектора вищої освіти;

- поєднання світського характеру вищої освіти, американізації його структури з ідеологією індустріального розвитку на основі ісламських цінностей і розвитку турецької ментальності, що виражається в існуванні унітарної (єдиної) інституційної структури вищої

школи (університет) при динамічному розвитку приватних ВНЗ некомерційної спрямованості, розширенні доступності вищої освіти і т.д.;

- пріоритетний розвиток науково-дослідницького потенціалу вищої школи, що дозволяє їй грати роль центру фундаментальної науки в країні;

- використання сучасних західних стратегій внутрішньовузівського управління (принципи стратегічного планування, цільового фінансування і т.д.), що узгоджуються з принципами ісламської ідеології (виборність керівництва середньої ланки, партисипативне управління із залученням усіх партнерів і т.д.);

- високий ступінь гетерогенності університетів у рівні розвитку, конкурентоспроможності та якості наданих послуг; у вищій школі реалізується дворівневе вища освіта – бакалавр / магістр з домінуванням першого ступеня; ефективність і якість діяльності вищої школи визначається формуванням культури якості у вищій школі, заснованому на вдосконаленні вузівської системи забезпечення та оцінки якості;

- посилення інтернаціоналізації вищої освіти (співпраця з іноземними фахівцями в питаннях забезпечення якості, визнання кваліфікацій, розвитку спільних програм і мобільності, підготовці кадрів до інноваційної діяльності, розширення наукових зв'язків та вивчення іноземної мови як найважливішої складової освітніх програм професійної підготовки);

- розвиток інтегрованих науково-освітніх програм підготовки фахівців (у співпраці з закордонними колегами, представниками бізнес-спільноти).

Уряд Туреччини до вирішення проблеми якості підготовки вчителя провести освітні реформи спонукає:

По-перше, високий рівень безробіття випускників у віці 20-24 і 25-29 років, що викликано крім економічних проблем невідповідністю кваліфікації випускників університетів вимогам сучасного ринку праці.

По-друге, конкурентоспроможність випускників на ринку праці безпосередньо залежить від якості їх професійної підготовки, обумовленої конкурентоспроможністю ВНЗ на ринку освітніх послуг.

Втретє, реалізовані програми практичного навчання в університетах не відповідають сучасним стандартам якості і, отже, ускладнюють розвиток інноваційних проектів.

Ключовою і загальною для України та Туреччині в сучасних умовах є проблема готовності випускників ВНЗ до інноваційної діяльності. Наслідком цих проблем в Туреччині є труднощі, пов'язані з: 1) працевлаштуванням молодих фахівців відповідно до профілю підготовки і рівнем кваліфікації; 2) їх низьким рівнем конкурентоспроможності на ринку праці на відміну від інших освітніх і вікових груп фахівців; 3) зниженням можливостей реалізації їх професійного та особистісного потенціалу.

Отже, проаналізований масив історичних, історико-педагогічних джерел дає можливість виділити історичні, соціально-політичні та соціокультурні передумови реформ у Туреччині (др. пол. ХХ – поч. ХХ ст.).

До історичних передумов ми віднесли:

- давні історичні традиції Туреччини;
- державна політика країни (Республіканська народна партія (однопартійність – відміна уроків релігії, що зменшило інтерес до школи); Партія Демократії (введення уроків релігії));
- діяльність Мустафи Кемалю Ататюрка як підґрунтя освітніх реформ.

Соціально-політичні передумови, на нашу думку, стали такі: становлення нормативно-правової бази освітньої галузі Турецької Республіки.

Найбільш значущими передумовами ми вважаємо соціокультурні, а саме:

- розширення прав жінки в турецькому суспільстві (Закон про єдиний освіті «Tevhidî Tedrisat Kanunu» (1924); Закон про зовнішній вигляд «Kyafet Kanunu» (1925); Цивільний кодекс «Türk Medeni Kanunu» (1926));

- зростання освітніх запитів турецького населення;
- розвиток початкової, середньої та вищої освіти Турецької Республіки.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ататюрк // 100 человек, которые изменили ход истории. - № 61, 2009. – С. 18 – 27.
2. Карпенко О.В. Сучасне реформування системи державних освітніх послуг у Туреччині / О.В. Карпенко, О.В. Литовченко, В.Ю. Ткаченко // Педагогіка і психологія: вісник НАПН України: науково-теоретичний та інформаційний журнал / Національна акад. пед. наук України. – Київ, 2012. – №2 (75). – С. 88-93.
3. Салимова К. Становление светской школы в Турции К.Салимова Педагогика. – 2011. №4. – С. 107-114.
4. Сапожников С.В. Историчний аналіз системи підготовки педагогічних кадрів Туреччини у світському і національному контексті / С.В. Сапожников // Проблеми сучасної педагогічної освіти : [зб. ст.]. Серія: Педагогіка і психологія / РВНЗ «Кримський гуманітарний університет». – Ялта, 2007. Вип. 16, ч.2. – С. 82-88.
5. Сойлемез Михаил Общее и профессиональное образование в Турции: (Проблемы, становление и развитие): автореф. дис... канд. пед. наук : 13.00.01 / Михаил Сойлемез. – Казань, 1995. – 21 с.
6. Усманова. С.М. Сравнительный анализ уровней высшего образования в Украине и Турции / С.М. Усманова // Розвиток освіти в умовах поліетнічного регіону: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 9-11 квіт. 2009 р. : [зб. ст.] / РВНЗ «Кримський гуманітарний університет». – Ялта, 2007. Вип. 5, ч.3. – С. 208-213.
7. Turam B. The politics of engagement between Islam and the secular state: ambivalences of «civil society» / B. Turam // British j. of sociology. - L., 2004. - Vol. 55, issue 2.-P. 259-281.

Рецензент: д.пед.н., проф. Вітвицька С.С., професор кафедри педагогіки Житомирського державного університету імені Івана Франка (Житомир, Україна).

Ключок Джамілія кизи

СОЦИАЛЬНОИСТОРИЧЕСКИЕ ПРЕДПОСЫЛКИ РЕФОРМ В СИСТЕМЕ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ РЕСПУБЛИКИ ТУРЦИИ (ВТОРАЯ ПОЛОВИНА XX - НАЧАЛУ XXI СТ.)

В статье рассмотрены социальноисторические предпосылки реформ в системе высшего образования Республики Турции (вторая половина XX - нач. XXI ст.); проанализированы диссертационные исследования по проблеме исследования. Представлена структура государственного образования Турции. Выделены наиболее значимые предпосылки развития высшего, среднего и начального образования Турции : исторические, социально-политические, социокультурные. Осуществлена характеристика развития университетской науки у Турции, определены основные критерии современной модели турецкой высшей школы. Рассмотрены проблемы качества подготовки учителя сориентированы на образовательные реформы Турции.

Ключевые слова: система высшего образования Республики Турция, предпосылки развития высшего образования, исторические, социально-политические, социокультурные предпосылки реформ в системе высшего образования.

Kuchuk Dzhamiliya kizi

SOCIALHISTORICAL PRE-CONDITIONS OF REFORMS ARE IN THE SYSTEM OF HIGHER EDUCATION OF REPUBLIC OF TURKEY (SECOND HALF OF XX - TO BEGINNING OF XXI OF CENTURY)

In the article socialhistorical pre-conditions of reforms are considered in the system of higher education of Republic of Turkey (second half of XX - нач. XXI of century); dissertation researches are analysed on issue of research. The structure of state formation of Turkey is presented. The most meaningful pre-conditions of development of higher, middle and initial education of Turkey are distinguished: historical, socio-political, sociocultural. Description of development of university science is carried out at Turkey, the basic criteria of modern model of Turkish higher school are certain. The problems of quality of preparation of teacher are considered orientated on educational reforms of Turkey.

Keywords: system of higher education of Republic of Turkey, pre-condition of development of higher education, historical, socio-political, sociocultural pre-conditions of reforms in the system of higher education.